

Adam Jaszcz*

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

<https://orcid.org/0000-0003-2282-1523>

DETERMINANTA HISTORYCZNA ORAZ REFORMY DOKTRYNALNO-PRAWNE JAKO PRZYCZYNY ZWOŁYWANIA POLSKICH SYNODÓW DIECEZJALNYCH PODCZAS PONTYFIKATU ŚW. JANA PAWŁA II

Streszczenie

Zgodnie z prawem kanonicznym o zwoływaniu synodów diecezjalnych decyduje biskup, który bierze pod uwagę okoliczności i możliwości w swojej diecezji. Podejmowanie takich decyzji ma więc miejsce w konkretnym kontekście eklezjalnym i historycznym. Impuls dotyczący Kościoły partykularne wychodzi często z Kościoła powszechnego, w sposób szczególny od papieża kształtującego swoim nauczaniem i decyzjami główne kierunki, którymi podążają diecezje na całym świecie. Jan Paweł II przez 27 lat pontyfikatu inspirował na różne sposoby wiele aktywności Kościoła w Polsce, także ruch synodalny. Artykuł ma na celu zbadanie, w jaki sposób determinanta historyczna, czyli wydarzenia historyczne odczytywane, interpretowane i kształtowane przez Jana Pawła II, jak i reformy doktrynalno-prawne po Soborze Watykańskim II, wpłynęły na zwoływanie polskich synodów diecezjalnych w latach 1978-2005.

Słowa kluczowe: *synod diecezjalny, Jan Paweł II, determinanta historyczna, reformy doktrynalno-prawne*

---

* ks. Adam Jaszcz – doktor prawa kanonicznego, pracownik Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL JP II, kanclerz Kurii Metropolitalnej w Lublinie, rzecznik prasowy Archidiecezji Lubelskiej, sekretarz III Synodu Archidiecezji Lubelskiej. Autor monografii Synody diecezjalne w Kościele łacińskim oraz artykułów naukowych z dziedziny prawa synodalnego oraz kanonicznego prawa karnego.

HISTORICAL DETERMINANT AND DOCTRINAL LEGAL REFORMS AS THE REASON FOR CONVENING POLISH DIOCESAN SYNODS DURING THE PONTIFICATE OF ST. JOHN PAUL II

Abstract

According to canon law, the convocation of diocesan synods is decided by the bishop, who takes into account the circumstances and possibilities in his diocese. Such decisions are therefore made in a concrete ecclesial and historical context. The impulse that affects the particular Churches often comes from the universal Church, especially from the Pope, who shapes with his teaching and decisions the main directions followed by dioceses throughout the world. For 27 years of his pontificate, John Paul II inspired in various ways many activities of the Church in Poland, including the synodal movement. The article aims to examine how the historical determinant, i.e. historical events read, interpreted and shaped by John Paul II, as well as doctrinal legal reforms after the Second Vatican Council, influenced the convocation of Polish diocesan synods in the years 1978-2005.

Keywords: *diocesan synod, John Paul II, historical determinant, doctrinal legal reforms*

~ • ~

Wstęp

W słowach wypowiedzianych spontanicznie do biskupów w Manili w 1995 r. Jan Paweł II stwierdził, że pomimo iż określany jest „papieżem młodych” czy „papieżem rodziny”, uważa on, że w przyszłości zostanie zapamiętany jako „papież synodu” i „papież synodalny”¹. Określenie to należy odnieść także do synodów diecezjalnych, inspirowanych nauczaniem i świadectwem św. Jana Pawła II, z których wyłania się jasno rozumienie synodu diecezjalnego jako istotnej instytucji Kościoła lokalnego. Tą drogą podążał również Kościół w Polsce, a konkretnie polskie diecezje, w których w latach pontyfikatu Jana Pawła II (1978-2005) zwoływano wiele synodów diecezjalnych. Czynnikiem wpływającym w zasadniczy sposób na ostateczny kształt statutów tychże synodów stały się wydarzenia historyczne, zarówno o charakterze lokalnym, jak i globalnym i ogólnoeuropejskim.

Artykuł ma na celu zbadanie, w jaki sposób determinanta historyczna oraz reformy doktrynalno-prawne wpłynęły na zwoływanie polskich synodów diecezjalnych w latach pontyfikatu Jana Pawła II. Analizie zostaną poddane dokumenty źródłowe zawierające wystąpienia Jana Pawła II, dokumenty Kurii Rzymskiej,

¹ Jan Paweł II, *Otwórzcie Chrystusowi drzwi Azji. Spotkanie z przedstawicielami Federacji Konferencji Episkopatów Azji* (15.01.1995), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 16 (1995) 3, s. 29.

Nuncjatury Apostolskiej w Polsce oraz akty prawne i nauczanie polskich biskupów diecezjalnych, którzy decydowali o zwołaniu synodów

Wpływ pontyfikatu Jana Pawła II na Kościół w Polsce

Po II wojnie światowej Polska została włączona do bloku krajów komunistycznych. Sowiecki model prawny przewidywał radykalny i wrogi rozdział pomiędzy państwem a Kościołem. Władze komunistyczne nagminnie nie stosowały się do wcześniej podjętych ustaleń wypracowanych na skutek rozmów z przedstawicielami Kościoła. W pierwszym etapie ugruntowywania się systemu komunistycznego w Polsce, a konkretnie 12 września 1945 r., władze wydały jednostronną deklarację sprzeczną z przepisami prawa międzynarodowego, zgodnie z którą uznano konkordat za nieobowiązujący. Taka sytuacja stworzyła w relacjach Państwo-Kościół lukę prawną, którą sukcesywnie wypełniały arbitralne akty administracyjne oraz wyroki sądowe wydawane wbrew prawu. Rząd podjął decyzję o ograniczeniu nauczania religii w szkołach publicznych aż do jego całkowitego wyeliminowania w 1961 r. Zamknięte zostały wszystkie szkoły prywatne. Konstytucja z 1952 r. gwarantowała wolność religijną jako prawo obywatelskie nadane przez państwo. Mogła być ona rozpatrywana w sensie negatywnym, tzn. do wyznawania lub niewyznawania religii. Sytuacja prawna oraz majątkowa Kościoła w praktyce nie została uregulowana aż do 1989 r., a akty władzy państwowej ograniczały jego misję, będąc nierzadko sprzeczne z samą konstytucją państwa komunistycznego. Wierzących i praktykujących katolików postrzegano jako „obywateli drugiej kategorii”, tzn. niezdolnych do pełnienia funkcji publicznych. Zerwanie konkordatu wymusiło regulowanie wzajemnych stosunków na mocy porozumień, szczególnie tych 1950 r. i 1956 r.²

Nowy etap w relacjach Państwo-Kościół rozpoczął się wraz z wyborem kard. Karola Wojtyły na Stolicę Piotrową oraz jego pierwszą pielgrzymką do Polski w 1979 r. Obecność oraz wsparcie papieża Polaka wzmocniły związki zawodowe. W lipcu i sierpniu 1980 r. miały miejsce dwa duże strajki, a Kościół okazał swoje wsparcie dla związku zawodowego „Solidarność”. Od 1980 r. zaczęła działać Komisja Wspólna Przedstawicieli Rządu i Episkopatu. Lata 80. postrzegane są jako okres ożywienia życia religijnego w Polsce. W ten sposób sytuację postrzegali również komuniści. Dyrektor Urzędu do Spraw Wyznań Adam Łopatka, uważał, że wizja socjalizmu bez Kościoła nie jest realna, dlatego też potrzebna jest wzajemna współpraca. Sami komuniści zweryfikowali swoje przekonanie, że religia zniknie wraz z rozwojem socjalizmu³.

² J. Krukowski, K. Warchałowski, *Polskie prawo wyznaniowe*, Warszawa 2000, s. 35.

³ H. Misztal, *Polskie prawo wyznaniowe*, Lublin 1996, s. 261-263.

Dnia 18 sierpnia 1980 r. przedstawiciele Kościoła: bp Bronisław Dąbrowski oraz ks. Alojzy Orszulik, w ramach Komisji Wspólnej zostali zaproszeni do opracowania projektu przepisów o relacjach między Państwem a Kościołem. Mimo wprowadzenia stanu wojennego komisja kontynuowała swoje prace. Od 1987 r. rząd szukał pośredników w kontaktach z „Solidarnością”. Jako mediatorzy udzielali się często przedstawiciele Kościoła, zarówno duchowni jak i świeccy. Za symboliczne wydarzenie – znak zmian w relacjach – należy uznać przygotowanie wizyty papieża w Polsce w 1987 r. Na początku przedstawiciele rządu odrzucali możliwość pielgrzymki, podając jako powód brak koniecznej infrastruktury oraz troskę o bezpieczeństwo głowy państwa watykańskiego. W dniu 13 stycznia 1987 r. gen. Wojciech Jaruzelski został przyjęty na audiencji w Watykanie przez Jana Pawła II. Po powrocie do Polski wszystkie wcześniejsze problemy związane z infrastrukturą zostały uznane za możliwe do pokonania⁴.

Prawdziwy zwrot nastąpił 5 kwietnia 1989 r. i był konsekwencją porozumień Okrągłego Stołu, w których brali udział przedstawiciele rządu komunistycznego, opozycji i Kościoła. Porozumienia te doprowadziły do pokojowego przejścia w nowy ustrój. Zmiana sytuacji Kościoła dokonała się w dwóch etapach: normalizacja z punktu widzenia ustawodawczego oraz stabilizacja na mocy konkordatu z 1993 r. oraz nowej Konstytucji z 1997 r. Wcześniejsze przepisy z 17 maja 1989 r. gwarantowały wolność przekonań i wyznania, wolność religijną w obszarze prywatnym, uregulowanie sytuacji prawnej Kościołów oraz związków wyznaniowych, uregulowanie relacji między Państwem a Kościołem katolickim w Polsce oraz system, dzięki któremu osoby duchowne otrzymywałyby pomoc lekarską, a także świadczenia emerytalne. Następnym krokiem były akty normatywne regulujące powrót religii do szkół publicznych w latach 1990 – 1992. Konstytucja z 2 kwietnia 1997 r. gwarantowała wolność religijną na poziomie prywatnym oraz w obszarze instytucjonalnym⁵.

W obowiązującym konkordacie⁶ reguluje się relacje oraz współpracę między Państwem a Kościołem, mając na uwadze dobro wspólne obywateli (art. 1). Umowa została podpisana 28 lipca 1993 r., jednak na skutek krytyki w środkach masowego przekazu (rzekome przywileje dla Kościoła; zarzuty o tworzenie kraju wyznaniowego oraz niezgodność konkordatu z konstytucją), została ratyfikowana kilka lat później - 8 stycznia 1998 r.⁷ Obowiązująca konstytucja⁸ zawiera

⁴ A. Orszulik, *Droga do pełnej normalizacji stosunków między państwem i Kościołem oraz między PRL a Stolicą Apostolską*, „Studia Lovicensia” 2008, nr 10, s. 254-256.

⁵ J. Krukowski, K. Warchałowski, *Polskie prawo wyznaniowe*, s. 35-37.

⁶ *Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską*, „Dziennik Ustaw” 1998, nr 51, poz. 318.

⁷ W. Góralski, *Konkordat Polski 1993*, Warszawa 1998, s. 151-153.

⁸ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997*, „Dziennik Ustaw” 1997, nr 78, poz. 473.

dwa ważne zapisy regulujące wzajemną relację: art. 25 o statusie prawnym Kościołów i innych związków wyznaniowych oraz ich relacjach z Państwem oraz art. 54 o wolności przekonań oraz wolności religijnej w wymiarze subiektywnym i obiektywnym.

Począwszy od lat 90., kiedy stały się faktem zmiany ustrojowe związane z nowymi regulacjami prawnymi, dokonały się równoległe głębokie zmiany mentalne i kulturowe związane z sekularyzacją i laicyzacją społeczeństwa. Jan Paweł II, diagnozując ten fenomen u jego początków, podjął się analizy zagrożeń we własnej Ojczyźnie. W dniu 22 maja 1995 r. w Skoczowie stwierdził, że w Polsce w życiu publicznym mówiło się dużo o tolerancji, jednak równocześnie w środkach masowego przekazu upowszechniano nietolerancję wobec Kościoła i wiernych. Mimo przemian ustrojowych zrywających z totalitaryzmem i instytucjonalną walką z Kościołem, coraz silniej objawiały się tendencje dążące do dyskryminacji katolików w życiu publicznym oraz deprecjonowania, a nawet szydzenia z wartości ważnych dla osób wierzących⁹. Z perspektywy kilku dekad diagnoza Jana Pawła II okazała się jak najbardziej trafna, a sygnalizowane wówczas tendencje przybrały na sile.

Refleksja historyczna w statutach synodalnych

Wiele synodów, m.in. synod opolski (2002-2005), odnosiło się jeszcze wiele lat *post factum* do wydarzeń, jakie miały miejsce po II wojnie światowej, kiedy władze komunistyczne stosowały represje wymierzone przeciwko Kościołowi¹⁰. Zwołując synod diecezjalny (1995-2000) arcybiskup gnieźnieński zauważył, że w realiach ustroju komunistycznego działalność Kościoła na wielu płaszczyznach została znacznie ograniczona. Dopiero przełom roku 1989 zapoczątkował nowe możliwości pogłębiania świadomości eklezjalnej wiernych¹¹.

Synod dla diecezji wileńskiej, od której 5 czerwca 1991 r. odłączyła się diecezja białostocka, miał miejsce między 9 a 11 lipca 1931 r. Przez te wszystkie lata, które upłynęły od II wojny światowej, Polacy z tych terenów doznali wiele cierpień, jednak nowy synod w diecezji białostockiej (1989-2000) odbył się już w nowej rzeczywistości historycznej. Wcześniej ziemie archidiecezji wileńskiej w większości należały do Związku Radzieckiego: 68% do Białoruskiej Republiki

⁹ Jan Paweł II, *Polska potrzebuje dzisiaj ludzi sumienia* (22.05.1995), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 7 (1995), s. 21-34.

¹⁰ I Synod Diecezji Opolskiej, *Wprowadzenie*, w: „I Synod Diecezji Opolskiej (2002-2005): statuty i aneksy: parafia u progu nowego tysiąclecia”, Opole 2005, s. 11.

¹¹ H. Muszyński, *Słowo wprowadzające arcybiskupa gnieźnieńskiego*, w: „III Powojenny Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej”, s. 5-6.

Ludowej, 22% do Litewskiej Republiki Ludowej i tylko 10% do Polski (ziemie białostockie)¹².

Przez 70 lat, licząc od poprzedniego synodu, „drogą wiary kroczyła diecezja sandomierska”. W tym okresie wydarzyło się wiele rzeczy, wśród których biskup sandomierski przy okazji synodu (1996–1999) wymienił II wojnę światową oraz totalitaryzm komunistyczny¹³. Przez długi czas nie zwoływano synodów w diecezji sandomierskiej, czego przyczyną miały być represje wobec Kościoła w latach komunizmu oraz zarządzanie diecezją przez administratorów apostolskich, a nie przez biskupa diecezjalnego. Wiedzieli oni, że ich zarządzanie jest tymczasowe i z tego względu nie zwoływali synodów. Miała miejsce próba zwołania synodu w 1987 r., jednak prace zatrzymały się na fazie przygotowawczej¹⁴.

Na terenie archidiecezji łódzkiej mieszkało wielu robotników i dlatego też arcybiskup podczas synodu (1996–1998) podkreślił ich wkład w transformację ustrojową. Zmiany społeczne w Ojczyźnie określił mianem „rewolucji w duchu Ewangelii”¹⁵.

Biskup łomżyński widział potrzebę gruntownej analizy tego, co wydarzyło się w perspektywie kilku dekad, gdy w diecezji nie odbywał się żaden synod. Konfrontacja z przeszłością miała pomóc w zrozumieniu aktualnej sytuacji społecznej. Analiza podczas synodu (1995-2005) miała polegać na obserwacji, w duchu prawdy, sytuacji w diecezji, parafiach oraz rodzinach w kontekście życia religijnego, sakramentalnego i moralnego, sytuacji katechezy w szkołach oraz parafiach, katechezy dorosłych, ruchów, apostolatu świeckich oraz działalności charytatywnej¹⁶. To samo zadanie stawiał przed zgromadzeniem synodalnym w Łomży sam Jan Paweł II, który prosił o refleksję w świetle zmian historycznych w kraju¹⁷. Nuncjusz apostolski napisał natomiast, że refleksja historyczna pomoże w zrozumieniu tożsamości Kościoła lokalnego w perspektywie Wielkiego

¹² E. Kisiel, *List pasterski zapowiadający zwołanie I synodu (2.02.1989)*, w: „I Synod Archidiecezji Białostockiej”, Białystok 2000, s. 19-20.

¹³ W. Świerżawski, *Drugi synod diecezji sandomierskiej – zamysł, dokonania, perspektywy. Słowo wprowadzające biskupa sandomierskiego*, w: „Aby byli jedno. Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej. Dokumenty i instrukcje”, Sandomierz 1999, s. 14.

¹⁴ W. Gałązka, *Przemówienie sekretarza generalnego podczas inauguracji II synodu sandomierskiego*, w: „Aby byli jedno”, s. 92.

¹⁵ W. Ziółek, *Słowo wprowadzające arcybiskupa łódzkiego*, w: „III Synod Archidiecezji Łódzkiej. Statuty i aneksy”, Łódź 1999, s. 6.

¹⁶ J. Paetz, *List pasterski biskupa łomżyńskiego o zwołaniu synodu diecezjalnego (20.03.1995)*, w: „I Synod Diecezji Łomżyńskiej 1995-2005: prawo partykularne Kościoła Łomżyńskiego”, red. L. Brzostowski i in., Łomża 2005, s. 234.

¹⁷ Jan Paweł II, *Telegram Ojca Świętego na inaugurację I synodu diecezjalnego (28.10.1995)*, w: „I Synod Diecezji Łomżyńskiej”, s. 240-241.

Jubileuszu 2000 lat chrześcijaństwa. Powinna ona doprowadzić do uformowania „ludzi sumienia, tak bardzo potrzebnych współczesnej Polsce”¹⁸.

Papież odniósł się również do determinanty historycznej w Sosnowcu, podczas obrad synodu (1995–2004). Przypomniwał o swojej wizycie w tym mieście w 1967 r. podczas obchodów milenijnych jako arcybiskup krakowski. Według Ojca Świętego w tak trudnym dla Polski okresie komunizmu nauki Soboru Watykańskiego II wniosły wiele nadziei. Jan Paweł II mówił o godności człowieka oraz jego prawach i że zmiany historyczne w Polsce powinny być postrzegane jako dar Bożej Opatrzności¹⁹. Przy okazji synodu w archidiecezji poznańskiej (1992–1993) papież również skomentował zmiany historyczne oraz sytuację w kraju. Napisał, że nowa rzeczywistość wymagała znalezienia odnowionej tożsamości, kultywowania działalności misyjnej oraz realizowania bardziej aktywnego apostołatu²⁰.

Sobór Watykański II i jego znaczenie eklezjalne

Jedna z najważniejszych przyczyn zwoływania synodów diecezjalnych w Polsce poczynszy od lat 70., została wskazana przez prymasa Polski w liście do biskupa lubelskiego przy okazji zwołania synodu (1977-1985). W dniu 25 marca 1977 r. kard. S. Wyszyński napisał, że organizacja życia diecezji powinna być realizowana w duchu Soboru Watykańskiego II, który określił ogólne zasady, przede wszystkim doktrynalne, duszpasterskie i liturgiczne, jednak pozostawił duży margines dla rozwiązań lokalnych. Głównym celem każdego synodu diecezjalnego, zgodnie z myślą prymasa, miała być jedność Kościoła w Polsce z Kościołem powszechnym. Biskupi powinni wypełniać swoje zobowiązania, pozostając wiernymi synami Kościoła powszechnego oraz Kościoła w Polsce, gdyż „zobowiązania te zbiegają się”. Kard. Wyszyński przypomniał, że biskup na synodzie powinien być ojcem, nauczycielem, duszpasterzem oraz ustawodawcą²¹.

Eklezjologia Soboru Watykańskiego II rozwinięta w konstytucji *Lumen Gentium* zawiera następujące elementy: idea Kościoła jako Ludu Bożego; kolegalność biskupów; misja biskupa w kontekście prymatu papieża oraz relacji między Kościołami lokalnymi a Kościołem powszechnym; otwarcie ekumeniczne oraz dialog z innymi religiami. Sobór stwierdza, że Kościół jeden, święty, powszechny

¹⁸ J. Kowalczyk, *Telegram na rozpoczęcie synodu w Łomży (28.10.1995)*, w: „I Synod Diecezji Łomżyńskiej”, s. 243.

¹⁹ Jan Paweł II, *Przemówienie Ojca Świętego w Sosnowcu (14.06.1999)*, w: „I Synod Diecezji Sosnowieckiej: prawo partykularne Kościoła sosnowieckiego”, red. U. Paździor, W. Skoczny, Sosnowiec 2005, s. 13.

²⁰ Tenże, *List Ojca Świętego do metropolity poznańskiego (8.05.1992)*, w: „Poznański Synod Archidiecezjalny 1992-1993: dokumenty”, Poznań 1994, s. 37.

²¹ S. Wyszyński, *List do biskupa lubelskiego B. Pylaka z dnia 25 marca 1977 roku*, „Wiadomości Diecezji Lubelskiej” 1977, nr 4-6, s. 82-83.

i apostolski „trwa” w Kościele katolickim²². Sobór Watykański I, niedokończony z przyczyn historycznych, zajął się doktrynalnie prymatem oraz nieomylnością papieża. Dostrzeżono już wtedy konieczność uzupełnienia powszechnie obowiązującej wizji Kościoła. Nauczanie Soboru Watykańskiego II ukazuje wagę różnych elementów konstytuujących Kościół, dlatego też nie przemilcza tematów związanych zarówno z episkopatem, jak i laikatem. We współczesnym świecie nie spotyka się już tylu herezji, które negowałyby doktrynę katolicką. W dzisiejszych czasach zaprzecza się raczej samemu pojęciu dogmatu. Sobór zaproponował spojrzenie na Kościół jako na przedmiot aktu wiary. Wierzący przyjmują Chrystusa jako Założyciela Kościoła i Autora *communio* nie tylko między chrześcijanami, ale między wszystkimi ludźmi²³. Szybkie zmiany kulturowe znalazły swój oddźwięk w konstytucji *Gaudium et spes*. Analizie poddano następujące zagadnienia: technika i progres; chrześcijaństwo i społeczeństwo; ateizm, religijna obojętność; antropologia mężczyzny i kobiety; pluralizm kulturowy. Nowe spojrzenie na Kościół miało polegać na pielgrzymce w duchu dialogu, również z tymi, którzy nie mają pełnej świadomości eschatologicznych konsekwencji swoich decyzji i działań²⁴.

Doktryna soborowa nie opracowała nowego modelu dla posługi biskupa. Przeciwstawiła się jednak anachronicznym wizjom, zastępując je eklezjologią wspólnotową. Trzeba docenić wkład Soboru w misję kierowania Kościołem powszechnym, czego wyrazem jest wyeksponowanie instytucji synodu biskupów. Po Soborze w zarządzanie diecezjami włączyli się bardziej prezbiterzy, osoby konsekrowane oraz wierni świeccy, działający w radach duszpasterskich i ekonomicznych. Sami hierarchowie mogli pełnić swoją posługę w sposób bardziej skoordynowany w strukturach konferencji biskupów. Papież Paweł VI doceniał tę instytucję jako skuteczne narzędzie koordynacji. Szukał jednak równowagi między konferencjami biskupów postrzeganymi jako *novum* w strukturze Kościoła a synodami mającymi wielowiekową tradycję i ugruntowane miejsce w porządku kanonicznym, w duchu konstytucji *Christus Dominus* (nr 37-36)²⁵.

Znaczenie Soboru dla ruchu synodalnego w polskich diecezjach

Niekwestionowany autorytet kard. Wyszyńskiego sprawił, że od początku recypowano postanowienia Soboru w duchu jedności Kościoła w Polsce z Kościołem powszechnym. Zasada ta nieformalnie „wiązała” polskich biskupów jeszcze

²² J. Ratzinger, *L'ecceologia della costituzione «Lumen Gentium»*, w: „Il Concilio Vaticano II. Recezione e attualità alla luce del Giubileo”, red. R. Fisichella, Milano 2000, s. 68.

²³ G. Philips, *La Chiesa e il suo mistero nel Concilio Vaticano II*, Milano 1975, s. 72-73.

²⁴ G. Campanini, *Costituzione pastorale sulla Chiesa nel mondo contemporaneo «Gaudium et spes»*, Piemme 1986, s. 207-213.

²⁵ M. Faggioli, *Il vescovo e il Concilio: modello episcopale e aggiornamento al Vaticano II*, Bologna 2005, s. 449-450, 457.

wiele lat po śmierci prymasa. W 1989 r. zwołano synod w diecezji białostockiej. Na samym początku ukierunkowano zgromadzenie na „odczytanie znaków czasu w myśl doktryny soborowej”²⁶. Celem nakreślonym przez biskupa zwołującego synod, a po jego śmierci przez następcę, było przełożenie doktryny soborowej na polską rzeczywistość religijną²⁷.

Pierwszy synod po wojnie dla archidiecezji gnieźnieńskiej odbył się w 1962 r. i został zwołany przez prymasa Polski. Od 1946 r. diecezje warszawska i gnieźnieńska były związane ze sobą osobą arcybiskupa, który, rezydując w Warszawie, był jednocześnie prymasem Polski, metropolitą pierwszej prowincji kościelnej w Gnieźnie oraz kustoszem relikwii Świętego Wojciecha. Synod z 1962 r. odbył się w duchu Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r., jednak następny – z 1981 r. – promował już nauczanie Soboru Watykańskiego II²⁸. Koncentrował się zatem na aspektach duszpasterskich, ukazując Kościół jako wspólnotę – *communio*. Przeprowadzono go z pewnym pośpiechem z powodu ciężkiej choroby kard. Wyszyńskiego. Po jego zakończeniu zabrakło wdrożenia w życie statutów synodalnych. Następny – trzeci synod diecezjalny – miał być syntezą wcześniejszych, uwzględniając również nowe wyzwania, a także postanowienia Soboru Watykańskiego II²⁹. Miało się to wyrażać w „pogłębianiu świadomości wspólnoty oraz odpowiedzialności za Kościół”. Kolejny arcybiskup gnieźnieński widział potrzebę promulgowania prawa diecezjalnego z uwzględnieniem dokumentów posoborowych³⁰.

Biskup łomżyński na forum synodu diecezjalnego zaproponował poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, co stoi na przeszkodzie, aby lepiej poznać Ewangelię oraz naśladować Chrystusa? Przy realizacji tego zadania przydatne miały być zarówno dokumenty soborowe, jak i nauczanie papieży: Jana XXIII, Pawła VI oraz Jana Pawła II³¹. Synod dla archidiecezji poznańskiej zebrał refleksje na temat recepcji Soboru Watykańskiego II odnośnie zgłębiania Tajemnicy Kościoła oraz jego obecności we współczesnym świecie³². Arcybiskup poznański uznał wcześniejszy synod z 1968 r., zwołany przez swojego poprzednika, za prawny i duszpasterski sukces, ponieważ był on wdrażany w realiach posoborowych³³.

²⁶ S. Szymecki, *Słowo wstępne*, w: „I Synod Archidiecezji Białostockiej”, Białystok 2000, s. 1.

²⁷ E. Kisiel, *List pasterski*, s. 20-21.

²⁸ H. Muszyński, *Słowo wprowadzające*, s. 5.

²⁹ T. Makowski, *Wprowadzenie teologiczno-pastoralne do synodu*, w: „III Powojenny Synod”, s. 12-13.

³⁰ H. Muszyński, *Słowo wprowadzające*, s. 6.

³¹ J. Paetz, *List pasterski*, s. 234-235.

³² J. Stroba, *List arcybiskupa poznańskiego do Ojca Świętego przed uroczystym rozpoczęciem synodu (21.04.1992)*, w: „Poznański Synod Archidiecezjalny”, s. 35.

³³ J. Stroba, *Słowo arcybiskupa metropolity wygłoszone na pierwszej sesji synodu*, w: „Poznański Synod Archidiecezjalny”, s. 39.

Po zwołaniu synodu (1977–1985) biskup lubelski w liście do prymasa Wyszyńskiego wyraził pragnienie przekazania nauczania Soboru Watykańskiego II w diecezji, uwzględniając jej warunki³⁴. Diecezja lubelska do 1992 r. należała do metropolii warszawskiej. Biskupi, zgodnie z dobrym zwyczajem, powiadamiali o zwołaniu synodu oraz jego głównych ideach papieża, nuncjusza apostolskiego (po odnowieniu relacji dyplomatycznych między Stolicą Apostolską a Polską w 1989 r.), prymasa Polski oraz arcybiskupa metropolitę. Biskup lubelski napisał w liście do prymasa polski, że w strukturze Kościoła mają prawo istnieć *vetera et nova*, tzn. rzeczy stare oraz nowe i obie mogą tworzyć nową rzeczywistość, gdyż zawsze należy godzić tradycję i postęp. Dziedzictwo soborowe należy włączyć do życia oraz *praxis* diecezji. Biskup lubelski przywołał nr 162 instrukcji *Ecclesiae imago* z 1973 r., w którym wskazuje się, że dwa główne zadania biskupa to zwoływanie synodów diecezjalnych oraz wizytacje kanoniczne³⁵. Ten porządek został podtrzymany w powszechnym ustawodawstwie posoborowym, ponieważ w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r. synody diecezjalne umieszczono na pierwszym miejscu w strukturze Kościoła partykularnego³⁶. To właśnie w instytucji synodu diecezjalnego upatrywano instrument odczytywania znaków czasu w duchu soborowym³⁷.

Biskup łowicki rozumiał zwoływanie synodów diecezjalnych jako jedno z głównych zadań pasterza diecezji. Zorganizowanie synodu łowickiego (1995–1999) uzasadnił we wstępie do statutów, przywołując dekret soborowy na temat posługi duszpasterskiej biskupów *Christus Dominus* (nr 36) o znaczeniu synodów w życiu Kościoła³⁸.

Użyteczność tej instytucji wskazano jako jedną z przyczyn zwołania synodu legnickiego (2007-2012). Miał on być pomocą dla biskupa w realizowaniu jego misji nauczycielskiej, liturgicznej i duszpasterskiej. Biskup legnicki stwierdził, że synod powinien pogłębiać jedność między biskupem, prezbiterium i całą wspólnotą diecezjalną. W założeniu hierarchy chodziło o promocję nauczania soborowego i papieskiego, a także o adaptację prawa powszechnego do potrzeb Kościoła lokalnego³⁹.

³⁴ B. Pylak, *List do Prymasa Polski kardynała Stefana Wyszyńskiego z dnia 17. stycznia 1977 roku*, „Wiadomości Diecezji Lubelskiej” 1977, nr 4-6, s. 81-82.

³⁵ Kongregacja ds. Biskupów, *Directorium «Ecclesiae imago» de pastoralis ministerio episcoporum* (22.02.1973), w: „Enchiridion Vaticanum 4. Documenti Ufficiali della Santa Sede 1971-1973”, Bologna 1978, nr 2205, s. 1407.

³⁶ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski*, Pallottinum, Poznań 2022, kan. 460-468.

³⁷ D. Pietrusiński, *Uroczyste otwarcie prac komisji synodalnych. Sprawozdanie*, „Wiadomości Diecezji Lubelskiej” 4-6 (1977), s. 86-88.

³⁸ A. Orszulik, *Słowo wprowadzające*, „Wiadomości Diecezji Łowickiej” 3 (1999), s. 5.

³⁹ S. Cichy, *Regulamin I synodu diecezji legnickiej*, w: „I Synod Diecezji Legnickiej (2007-2012).

Refleksja eklezjologiczno-prawna oraz organizacja struktur Kościoła partykularnego wskazane zostały jako przyczyny zwołania synodu koszalińsko-kołobrzeskiego (1986–1990). Biskup tej diecezji zaznaczył, że nowy kodeks regulujący wewnętrzną organizację Kościoła diecezjalnego odnosi się na początku do synodu diecezjalnego. Synod miał charakter duszpasterski, ale reformował też prawo diecezjalne w duchu odnowy opartej na konkretnych działaniach⁴⁰. Biskup odczytywał potrzebę reform prawnych właśnie w duchu duszpasterskim. Według niego, prawo powinno być instrumentem dla zachowania porządku w życiu indywidualnym, społecznym oraz w działaniach Kościoła. Diecezje erygowane są na gruncie społecznym jako wspólnoty widzialne, dlatego też w swojej strukturze hierarchicznej i organicznej potrzebują przepisów do realizowania misji, przede wszystkim do udzielania sakramentów w sposób sprawiedliwy i uporządkowany⁴¹. Z kolei Stolica Apostolska w liście z okazji zwołania synodu koszalińsko-kołobrzeskiego zwróciła uwagę na fakt, że synod powinien odbywać się w świetle doktryny soborowej, kodeksu, dokumentów papieskich oraz dokumentów Stolicy Apostolskiej. Synod powinien więc rewidować zadania w diecezji oraz określić tryb ich realizacji na konkretnym etapie historii zbawienia⁴².

Arcybiskup łódzki zauważył, że synod przez niego zwołany był pierwszym zorganizowanym w diecezji po zakończeniu Soboru Watykańskiego II. Wspominał przy tej okazji swojego poprzednika uczestniczącego w Soborze. Arcybiskup przez zwołanie synodu chciał wyrazić swoją łączność z papieżem, także poprzez wierność kodeksowi. Tłumaczył, że skoro za pomocą narzędzia, jakim jest kodeks, było możliwe „przetłumaczenie eklezjologii soborowej na język kanoniczny”, być może, *mutatis mutandi*, poprzez synod będzie możliwe przełożenie przepisów kodeksowych na warunki panujące w diecezji. Synod ten miał na celu analizę teologiczno-duszpasterską nauczania soborowego oraz posoborowego⁴³. Tę samą myśl, za pomocą innych słów, wyraził biskup toruński, stwierdzając, że przepisy synodu (2007–2011) zostały przygotowane w duchu wspólnej drogi z Kościołem

---

Przypatrzmy się powołaniu naszemu”, red. B. Drożdż i in., t. II: *Dokumentacja*, Legnica 2012, s. 45.

⁴⁰ I. Jeż, *List pasterski biskupa koszalińsko-kołobrzeskiego zapowiadający zwołanie I-go synodu diecezjalnego* (6.06.1986), w: „I Synod Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej. Koszalin 1986-1990”, Koszalin 1990, s. III i IV.

⁴¹ Tenże, *Kazanie wygłoszone w sobotę, dnia 10 maja 1986 roku w katedrze koszalińskiej na rozpoczęcie Pierwszej Sesji Pierwszego synodu diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej*, w: „I Synod Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej”, s. VI.

⁴² E. Martínez, *Pismo Sekretariatu Stanu z błogosławieństwem Ojca Świętego Jana Pawła II dla I-go synodu diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej* (5.04.1986), w: „I Synod Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej”, s. 211.

⁴³ W. Ziółek, *Słowo wprowadzające*, s. 11-12.

powszechnym oraz na podstawie dokumentów soboru, kodeksu oraz innych dokumentów Stolicy Apostolskiej⁴⁴.

Nauczanie soborowe oraz posoborowe, przede wszystkim dekret *Christus Dominus* i nowy kodeks, zostały przedstawione jako przyczyna zwołania synodu rzeszowskiego (2001–2004)⁴⁵. Biskup widział potrzebę dawania świadectwa w świecie współczesnym oraz stawiał pytanie o znaczenie dziedzictwa soboru. To właśnie synody diecezjalne - według biskupa rzeszowskiego - muszą poszukiwać tych odpowiedzi oraz zadawać nowe pytania. Oceniał, że Sobór wprowadzано prawidłowo w Kościołach partykularnych, w których zmieniała się mentalność samych biskupów, księży i osób świeckich. Nie znalazł natomiast akceptacji w tych Kościołach, w których księża chcieli zmieniać innych, a nie samych siebie⁴⁶.

Kontekst soborowy oraz posoborowy dla zwoływania synodu w swojej diecezji ukazał arcybiskup gdański. Podczas synodu diecezjalnego (2001) chciał zaktualizować przepisy w diecezji według nowego kodeksu, recypować decyzje soboru oraz odnieść się do Magisterium Kościoła posoborowego, do dokumentów papieskich oraz dokumentów Stolicy Apostolskiej⁴⁷. Z kolei biskup radomski zwołał synod (1997) w celu promulgacji prawa diecezjalnego w duchu nowego kodeksu, innych przepisów prawa powszechnego oraz prawa partykularnego Konferencji Biskupów⁴⁸. Biskup płocki zauważył, że od poprzedniego synodu w diecezji (1938) miało miejsce wiele istotnych zmian w życiu Kościoła, przede wszystkim w obszarze doktrynalnym, spowodowanych wydarzeniami soborowymi oraz promulgacją nowego kodeksu. Synod płocki (1987–1991) miał więc stworzyć prawo diecezjalne w duchu tych wydarzeń⁴⁹. Biskup sandomierski uczynił Magisterium soborowe, a przede wszystkim prawdę wiary o uczestnictwie w *tria munera Christi*, punktem wyjścia dla obrad synodu sandomierskiego⁵⁰.

⁴⁴ A. Suski, *List pasterski w sprawie pierwszego synodu diecezji toruńskiej*, 1995, w: „Uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Toruńskiej: prawo Partykularne Kościoła Toruńskiego”, Toruń 2011, s. 496.

⁴⁵ K. Górny, *List do Ojca Świętego Jana Pawła II* (13.01.2001), w: „Pierwszy Synod Diecezji Rzeszowskiej 2001-2004”, Rzeszów 2004, s. 7-8.

⁴⁶ Tenże, *Pierwszy synod diecezji rzeszowskiej. Słowo biskupa rzeszowskiego*, w: „Pierwszy Synod Diecezji Rzeszowskiej 2001-2004”, Rzeszów 2004, s. 24-25.

⁴⁷ T. Gocłowski, *Wprowadzenie*, w: „III Synod Gdański. Misja ewangelizacyjna Kościoła gdańskiego na początku nowego tysiąclecia”, t. 1, Gdańsk 2001, s. 15-16.

⁴⁸ *Ustawa Synodalna Diecezji Radomskiej*, Radom 1999., Preambuła, s. 3.

⁴⁹ Z. Kamiński, *Dekret o rozpoczęciu 42. synodu płockiego* (19.02.1987), w: „Uchwały XLII Synodu Płockiego”, „Miesięcznik Pastorski Płocki” 10 (1991), s. 230.

⁵⁰ W Świerzawski, *Dekret biskupa sandomierskiego zwołujący drugi synod diecezji sandomierskiej* (9.10.1996), w: „Aby byli jedno”, s. 39; por. W. Świerzawski, *Dedykacja w egzemplarzu przekazanym Ojcu Świętemu Janowi Pawłowi II podczas Mszy św. pontyfikalnej w Sandomierzu*, w: „Aby byli jedno”, s. 6.

Zastosowanie doktryny soborowej oraz nowego kodeksu miało być przeniesione poprzez synod na wszystkie obszary życia diecezjalnego⁵¹.

Synod warszawski (1998–2003) również miał na celu zbliżenie się do nauczania Soboru, dokumentów Stolicy Apostolskiej oraz recepcję kodeksu według warunków duszpasterskich, katechetycznych i administracyjnych diecezji⁵². Arcybiskup warszawski stwierdził, że wydarzenie synodalne było skromnym wstępem polegającym na zbliżeniu się do przepisów powszechnych, aby sprawić, że prawo diecezjalne odpowie bardziej szczegółowo na warunki życia diecezjalnego. Hierarcha zadeklarował, że archidiecezja chce działać tak, jakby tego chciał Kościół powszechny, papież, zgodnie z Pismem Świętym i Magisterium Kościoła oraz Soboru⁵³.

Przygotowania statutów synodu kaliskiego (2007–2009) dokonano według warunków i potrzeb diecezji. Jako materiał źródłowy wskazano: nowy kodeks, Sobór oraz przepisy Stolicy Apostolskiej⁵⁴. Biskup zachęcał w homiliach do unikania ducha legalistycznego, tak bardzo zakorzenionego w mentalności współczesnych społeczności, aczkolwiek członkowie synodu mieli wpatrywać się w Jezusa Prawodawcę. Chodziło o to, aby zgodnie z duchem Soboru interpretacja ustaw nigdy nie była bezduszna⁵⁵. W podobny sposób biskup kielecki wyjaśnił przyczyny zwołania synodu w swojej diecezji (1984–1991). Podkreślił bogactwo doktryny Soboru Watykańskiego II oraz stwierdził, że wcześniejsze synody miały bardziej charakter jurydyczny, będąc źródłem przepisów prawa diecezjalnego. Synod kielecki miał na celu przypomnienie ducha Soboru, tzn. spojrzeć na Kościół z troską duszpasterską. Sobór Watykański II postulował, aby prawo kanoniczne było bardziej związane z Tajemnicą Kościoła, tzn. aby miało u swoich podstawy uzasadnienie teologiczne. Biskup uznał za ważny aspekt historyczno-socjologiczny, który razem z pozostałymi elementami miał prowadzić członków synodu do duszpasterskich konkluzji⁵⁶.

⁵¹ W. Gałązka, *Przemówienie*, s. 92.

⁵² J. Glemp, *Zamknięcie czwartego synodu archidiecezji warszawskiej i ogłoszenie uchwał. Dekret* (19.03.2003), w: „IV Synod Archidiecezji Warszawskiej”, Warszawa 2003, s. 155.

⁵³ Tenże, *Opatrzność Boża w ludzkich działaniach. Homilia podczas zamknięcia IV synodu archidiecezji warszawskiej* (19.03.2003), w: „IV Synod Archidiecezji Warszawskiej”, Warszawa 2003, s. 157–158.

⁵⁴ S. Napierała, *Dekret biskupa kaliskiego zwołujący Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej* (25.03.2007), w: „PSDK”, s. 328.

⁵⁵ Tenże, *Chrystus Prawodawca i Kościół-Jego Mistyczne Ciało. Homilia w czasie Mszy św. w katedrze na rozpoczęcie czwartej sesji plenarnej I synodu* (13.12.2008), w: „PSDK”, s. 359.

⁵⁶ S. Szymecki, *Słowo pasterza Kościoła kieleckiego*, 1992, w: „III Synod Diecezji Kieleckiej 1984–1991”, Kielce 1992, s. 3–4; por. tenże, *List pasterski biskupa kieleckiego zamykający rok jubileuszowy i zapowiadający trzeci synod diecezji kieleckiej* (15.12.1983), w: „III Synod Diecezji Kieleckiej”, s. 20.

Biskup tarnowski zauważył w liście zapowiadającym synod (1980–1986), że w ostatnim czasie Kościół podjął wysiłek wdrażania postanowień Soboru Watykańskiego II. Miał też nadzieję, że bardzo szybko zostanie wydany nowy kodeks prawa kanonicznego, który będzie przygotowany w duchu Soboru oraz według projektu, który już został ukończony. W związku z tym, że każda diecezja ma obowiązek dokonywania oceny swojej sytuacji prawnej i duszpasterskiej na wzór Kościoła powszechnego, biskup wyjaśnił, że istnieje potrzeba dostosowania prawa powszechnego do warunków diecezjalnych. Tworzenie ustaw daje możliwość konfrontacji, w sensie pozytywnym, diecezji z Kościołem powszechnym. Konfrontacja ta dokonuje się właśnie podczas synodów diecezjalnych⁵⁷. Obraz Kościoła zaproponowany przez Sobór stał się głównym modelem dla nowej kodyfikacji prawa. Nie można precyzyjnie „przetłumaczyć” Soboru na język kanoniczny, jednak należy jego doktrynę wyrazić w możliwie jak najdokładniejszy sposób⁵⁸.

Synod częstochowski (1975–1987) miał być przeprowadzony „według potrzeb obecnych czasów”. Sobór Watykański II odnowił Kościół, a także pogłębił oraz ożywił świadomość Kościoła⁵⁹. Kontekst soborowy synodu został podkreślony również przez kolejnego biskupa częstochowskiego. Uważał on, że młoda diecezja częstochowska miała już swoje ustawodawstwo dobrze przygotowane na pierwszym synodzie diecezjalnym (1954). Po Soborze Watykańskim II pojawiła się jednak konieczność ponownego wsłuchania się w głos Chrystusa w kontekście nowych znaków czasu. Duch soboru miał być wdrażany nie tylko w Kościele powszechnym, lecz również w Kościołach partykularnych. Biskup zwołujący synod częstochowski, kontynuowany przez jego następcę, uczestniczył osobiście w trzech sesjach Soboru Watykańskiego II. Jego następca ocenił więc, że poprzednik miał pełne prawo moralne do interpretowania nauczania soborowego i przez to stał się on „prawdziwym darem dla diecezji częstochowskiej”⁶⁰. Uważano synod za wielkie wydarzenie w historii Kościoła i widziano pilną potrzebę wprowadzenia reform soborowych w życie⁶¹.

W diecezji, z terenów której w 1991 r. została wyodrębniona diecezja drohiczyńska, ostatnie synody przeprowadzono przed II wojną światową. Brakowało więc statutów, które zawierałaby nauczanie soborowe oraz nauczanie papieży od

⁵⁷ J. Ablewicz, *List biskupa tarnowskiego zapowiadający czwarty synod diecezji tarnowskiej*. *Wielki Post* 1982, w: „SDT”, s. 7-8.

⁵⁸ Tenże, *Przemówienie na rozpoczęcie I zwyczajnej sesji plenarnej synodu diecezji tarnowskiej w bazylice katedralnej w Tarnowie* (14.06.1983), w: „SDT”, s. 13.

⁵⁹ S. Bareła, *Zapowiedź zwołania II synodu diecezji częstochowskiej*, 1975, „Częstochowskie Wiadomości Diecezjalne” 3 (1976), s. 60.

⁶⁰ S. Nowak, *Słowo wprowadzające biskupa częstochowskiego*, w: „II Synod Diecezji Częstochowskiej”, red. Z. Wajzner i in., Częstochowa 1986, s. II-III.

⁶¹ Tenże, *Wielkopostny list pasterski biskupa częstochowskiego na rok 1976*, w: „II Synod Diecezji Częstochowskiej”, s. IX.

Jana XXIII do Jana Pawła II. Stało się to powodem zwołania synodu (1994–1997) przez biskupa drohiczyńskiego. Według hierarchy miał on być sposobem wzięcia odpowiedzialności za wiernych świeckich w duchu odnowy⁶², co w praktyce oznaczało pełne przyjęcie eklezjologii soborowej⁶³.

Wagę apostołatu wiernych świeckich podkreślono podczas synodu sosnowieckiego. Stał się on okazją do zachęcenia możliwie dużej liczby duszpasterzy oraz wiernych do przestudiowania dokumentów, które ukazują jasną wizję Kościoła. Wśród takich właśnie dokumentów biskup sosnowiecki wymienił nauczanie soborowe⁶⁴.

Biskup zamojsko-lubaczowski podczas zwołanego synodu (1996–2001) stwierdził, że powinien on określać kierunki, metody oraz cele duszpasterskie na przełomie dwóch tysiącleci. Nie można było zrealizować tego założenia bez uporządkowania, scalenia oraz dostosowania prawa diecezjalnego do potrzeb bieżących, w komunii z Kościołem powszechnym⁶⁵. W opinii biskupa, Sobór otworzył Kościół na nowe czasy, zapraszając wszystkich wiernych do chrystianizacji życia społecznego, ekonomicznego, politycznego i kulturowego⁶⁶.

Zakończenie

Statuty polskich synodów diecezjalnych należy uznać za „pomniki” ważnych wydarzeń historycznych kształtujących tożsamość narodową, jak również program duszpasterski Kościoła w Polsce, a także prawo partykularne tworzone w diecezjach. Analizując dokumenty synodalne, uwidacznia się determinanta historyczna, czyli wpływ wydarzeń historycznych na decyzje biskupów zwołujących synody. Św. Jan Paweł II był jednym z Polaków mających największy wpływ na losy naszej Ojczyzny i świata podczas swojego prawie 27-letniego pontyfikatu, ale też w późniejszych latach. Ojciec Święty zwracał uwagę na znaczenie wydarzeń historycznych, ale przecież był też ich demiurgiem, co również wpłynęło na ruch synodalny. Biskupi zwołujący synody i będący głównymi twórcami statutów kierowali się determinantą historyczną w swojej pasterskiej działalności. Synody stawały się okazją, aby odnieść się w sensie duszpasterskim do sytuacji Polski

⁶² A. P. Dydyca, *Słowo wstępne*, w: „I Synod Diecezji Drohiczyńskiej: statuty, dokumenty wykonawcze”, red. A. Dziega, M. Łaziuk, Drohiczyn 1997, s. 2-3.

⁶³ Tenże, *Dekret zatwierdzający i ogłaszający uchwały synodalne* (24.05.1997), w: „I Synod Diecezji Drohiczyńskiej”, s. 13.

⁶⁴ A. Śmigieński, *Słowo biskupa sosnowieckiego do statutów I synodu diecezji sosnowieckiej*, w: „I Synod Diecezji Sosnowieckiej: prawo partykularne Kościoła sosnowieckiego”, red. U. Paździor, W. Skoczny, Sosnowiec 2005, s. 17.

⁶⁵ J. Śrutwa, *Dekret w sprawie zwołania I synodu diecezji zamojsko-lubaczowskiej*, 7/I/1996, „Zamojski Informator Diecezjalny” 1 (1996), s. 33.

⁶⁶ Por. Tenże, *Wprowadzenie do uchwał synodalnych*, w: „I Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej: 1996-2001”, Zamość 2001, s. 6.

po II wojnie światowej, totalitaryzmu komunistycznego i dotyczących Kościoła represji, wreszcie do transformacji ustrojowej, odzyskanej wolności oraz nowych zagrożeń kulturowych.

Jan Paweł II jeszcze jako metropolita krakowski wprowadzał w życie dzieło Soboru Watykańskiego II. Jako następca św. Piotra czuł się głęboko odpowiedzialny za urzeczywistnianie jego nauk i zaleceń w życiu Kościoła powszechnego, ale może przede wszystkim w diecezjach ojczystego kraju. Z tego pragnienia papieża zdawali sobie sprawę biskupi, dla których reformy doktrynalno-prawne, czyli dokumenty soborowe oraz późniejszy Kodeks Prawa Kanonicznego, stały się powodem zwoływania synodów, a następnie wiodącymi tematami podczas sesji plenarnych.

References

Bibliografia

- Ablewicz J., *List biskupa tarnowskiego zapowiadający czwarty synod diecezji tarnowskiej*. *Wielki Post* 1982, w: „Czwarty Synod Diecezji Tarnowskiej: ad imagiem Ecclesiae universalis”, Tarnów 1990, s. 7-10.
- Ablewicz J., *Przemówienie na rozpoczęcie I zwyczajnej sesji plenarnej synodu diecezji tarnowskiej w bazylice katedralnej w Tarnowie (14.06.1983)*, w: „Czwarty Synod Diecezji Tarnowskiej: ad imagiem Ecclesiae universalis”, Tarnów 1990, s. 11-16.
- Bareła S., *Zapowiedź zwołania II synodu diecezji częstochowskiej*, 1975, „Częstochowskie Wiadomości Diecezjalne” 1976, nr 3, s. 59-61.
- Campanini G., *Costituzione pastorale sulla Chiesa nel mondo contemporaneo «Gaudium et spes»*, Piemme 1986.
- Cichy S., *Regulamin I synodu diecezji legnickiej*, w: „I Synod Diecezji Legnickiej (2007-2012)”. Przypatrzmy się powołaniu naszemu, red. B. Drożdż i in., t. II: *Dokumentacja*, Legnica 2012, s. 44-50.
- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus (25.01.1983)*, AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: Kodeks Prawa Kanonicznego, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, Pallottinum, Poznań 2022.
- Dydyca A. P., *Dekret zatwierdzający i ogłaszający uchwały synodalne (24.05.1997)*, w: „I Synod Diecezji Drohiczyńskiej: statuty, dokumenty wykonawcze”, red. A. Dziega, M. Łaziuk, Drohiczyn 1997, s. 13.
- Dydyca A. P., *Słowo wstępne*, w: „I Synod Diecezji Drohiczyńskiej: statuty, dokumenty wykonawcze”, red. A. Dziega, M. Łaziuk, Drohiczyn 1997, s. 2-4.
- Faggioli M., *Il vescovo e il Concilio: modello episcopale e aggiornamento al Vaticano II*, Bologna 2005.
- Gałązka W., *Przemówienie sekretarza generalnego podczas inauguracji II synodu sandomierskiego*, w: „Aby byli jedno. Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej. Dokumenty i instrukcje”, Sandomierz 1999, s. 90-98.
- Glemp J., *Opatrzność Boża w ludzkich działaniach. Homilia podczas zamknięcia IV synodu archidiecezji warszawskiej (19.03.2003)*, w: „IV Synod Archidiecezji Warszawskiej”, Warszawa 2003, s. 157-160.
- Glemp J., *Zamknięcie czwartego synodu archidiecezji warszawskiej i ogłoszenie uchwał. Dekret (19.03.2003)*, w: „IV Synod Archidiecezji Warszawskiej”, Warszawa 2003, s. 155-156.

- Gocłowski T., *Wprowadzenie*, w: „III Synod Gdański. Misja ewangelizacyjna Kościoła gdańskiego na początku nowego tysiąclecia”, t. 1, Gdańsk 2001, s. 15-16.
- Góralski W., *Konkordat Polski 1993*, Warszawa 1998.
- Górny K., *List do Ojca Świętego Jana Pawła II (13.01.2001)*, w: „Pierwszy Synod Diecezji Rzeszowskiej 2001-2004”, Rzeszów 2004, s. 7-8.
- Górny K., *Pierwszy synod diecezji rzeszowskiej. Słowo biskupa rzeszowskiego*, w: „Pierwszy Synod Diecezji Rzeszowskiej 2001-2004”, Rzeszów 2004, s. 24-25.
- I Synod Diecezji Opolskiej, *Wprowadzenie*, w: „I Synod Diecezji Opolskiej (2002-2005): statuty i aneksy: parafia u progu nowego tysiąclecia”, Opole 2005., s. 11.
- Jan Paweł II, *List Ojca Świętego do metropolity poznańskiego (8.05.1992)*, w: „Poznański Synod Archidiecezjalny 1992-1993: dokumenty”, Poznań 1994, s. 37.
- Jan Paweł II, *Otwórzcie Chrystusowi drzwi Azji. Spotkanie z przedstawicielami Federacji Konferencji Episkopatów Azji (15.01.1995)*, „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 16 (1995) 3, s. 29.
- Jan Paweł II, *Polska potrzebuje dzisiaj ludzi sumienia (22.05.1995)*, „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 7 (1995), s. 21-34.
- Jan Paweł II, *Przemówienie Ojca Świętego w Sosnowcu (14.06.1999)*, w: „I Synod Diecezji Sosnowieckiej: prawo partykularne Kościoła sosnowieckiego”, red. U. Paździor, W. Skoczny, Sosnowiec 2005, s. 11-16
- Jan Paweł II, *Telegram Ojca Świętego na inaugurację I synodu diecezjalnego (28.10.1995)*, w: „I Synod Diecezji Łomżyńskiej 1995-2005: prawo partykularne Kościoła Łomżyńskiego”, red. L. Brzostowski i in, Łomża 2005, s. 240-241.
- Jeż I., *Kazanie wygłoszone w sobotę, dnia 10 maja 1986 roku w katedrze koszalińskiej na rozpoczęcie Pierwszej Sesji Pierwszego synodu diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej*, w: „I Synod Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej. Koszalin 1986-1990”, Koszalin 1990, s. V-VI.
- Jeż I., *List pasterski biskupa koszalińsko-kołobrzeskiego zapowiadający zwołanie I-go synodu diecezjalnego (6.06.1986)*, w: „I Synod Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej. Koszalin 1986-1990”, Koszalin 1990, s. III-IV.
- Kamiński Z., *Dekret o rozpoczęciu 42. synodu płockiego (19.02.1987)*, w: „Uchwały XLII Synodu Płockiego”, „Miesięcznik Pasterski Płocki” 1991, nr 10.
- Kisiel E., *List pasterski zapowiadający zwołanie I synodu (2.02.1989)*, w: „I Synod Archidiecezji Białostockiej”, Białystok 2000, s. 18-22.
- Kongregacja ds. Biskupów, Directorium «Ecclesiae imago» de pastoralis ministerio episcoporum (22.02.1973)*, w: „Enchiridion Vaticanum 4. Documenti Ufficiali della Santa Sede 1971-1973”, Bologna 1978, s. 1226-1487.
- Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, „Dziennik ustaw” 1998, nr 51, poz. 318.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997, „Dziennik Ustaw” 1997, nr 78, poz. 473.
- Kowalczyk J., *Telegram na rozpoczęcie synodu w Łomży (28.10.1995)*, w: „I Synod Diecezji Łomżyńskiej 1995-2005: prawo partykularne Kościoła Łomżyńskiego”, red. L. Brzostowski i in, Łomża 2005, s. 243.
- Krukowski J., Warchałowski K., *Polskie prawo wyznaniowe*, Warszawa 2000.
- Makowski T., *Wprowadzenie teologiczno-pastoralne do synodu*, w: „III Powojenny Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej”, Gniezno 2001, s. 12-70.
- Martínez E., *Pismo Sekretariatu Stanu z błogosławieństwem Ojca Świętego Jana Pawła II dla I-go synodu diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej (5.04.1986)*, w: „I Synod Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej. Koszalin 1986-1990”, Koszalin 1990, s. 211.
- Misztal H., *Polskie prawo wyznaniowe*, Lublin 1996.

- Muszyński H., *Słowo wprowadzające arcybiskupa gnieźnieńskiego*, w: „III Powojenny Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej”, Gniezno 2001, s. 5-8.
- Napierała S., *Chrystus Prawodawca i Kościół-Jego Mistyczne Ciało. Homilia w czasie Mszy św. w katedrze na rozpoczęcie czwartej sesji plenarnej I synodu (13.12.2008)*, w: „Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej (2007-2009): prawo diecezjalne Kościoła kaliskiego”, Kalisz 2009, s. 358-360.
- Napierała S., *Dekret biskupa kaliskiego zwołujący Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej (25.03.2007)*, w: „Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej (2007-2009): prawo diecezjalne Kościoła kaliskiego”, Kalisz 2009, s. 328-329.
- Nowak S., *Słowo wprowadzające biskupa częstochowskiego*, w: „II Synod Diecezji Częstochowskiej”, red. Z. Wajzner i in., Częstochowa 1986, s. I-IV.
- Nowak S., *Wielkopostny list pasterski biskupa częstochowskiego na rok 1976*, w: „II Synod Diecezji Częstochowskiej”, red. Z. Wajzner i in., Częstochowa 1986, s. IX-XIII.
- Orszulik A., *Droga do pełnej normalizacji stosunków między państwem i Kościołem oraz między PRL a Stolicą Apostolską*, „Studia Lovicensia” 2008, nr 10, s. 253-266.
- Orszulik A., *Słowo wprowadzające*, „Wiadomości Diecezji Łowickiej” 1999, nr 3, s. 5-8.
- Paetz J., *List pasterski biskupa łomżyńskiego o zwołaniu synodu diecezjalnego (20.03.1995)*, w: „I Synod Diecezji Łomżyńskiej 1995-2005: prawo partykularne Kościoła Łomżyńskiego”, red. L. Brzostowski i in., Łomża 2005, 233-236.
- Philips G., *La Chiesa e il suo mistero nel Concilio Vaticano II*, Milano 1975.
- Pietrusiński D., *Uroczyste otwarcie prac komisji synodalnych. Sprawozdanie*, „Wiadomości Diecezji Lubelskiej” 1977, nr 4-6, s. 86-88.
- Pylak B., *List do Prymasa Polski kardynała Stefana Wyszyńskiego z dnia 17. stycznia 1977 roku*, „Wiadomości Diecezji Lubelskiej” 1977, nr 4-6.
- Ratzinger J., *Lecclesiologia della costituzione «Lumen Gentium»*, w: „II Concilio Vaticano II. Recezione e attualità alla luce del Giubileo”, red. R. Fisichella, Milano 2000, s. 66-81.
- Stroba J., *List arcybiskupa poznańskiego do Ojca Świętego przed uroczystym rozpoczęciem synodu (21.04.1992)*, w: „Poznański Synod Archidiecezjalny 1992-1993: dokumenty”, Poznań 1994, s. 35-36.
- Stroba J., *Słowo arcybiskupa metropolity wygłoszone na pierwszej sesji synodu*, w: „Poznański Synod Archidiecezjalny 1992-1993: dokumenty”, Poznań 1994, s. 39-40.
- Suski A., *List pasterski w sprawie pierwszego synodu diecezji toruńskiej, 1995*, w: „Uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Toruńskiej: prawo Partykularne Kościoła Toruńskiego”, Toruń 2011, s. 495-498.
- Szymecki S., *List pasterski biskupa kieleckiego zamykający rok jubileuszowy i zapowiadający trzeci synod diecezji kieleckiej (15.12.1983)*, w: „III Synod Diecezji Kieleckiej 1984-1991”, Kielce 1992, s. 20.
- Szymecki S., *Słowo pasterza Kościoła kieleckiego, 1992*, w: „III Synod Diecezji Kieleckiej 1984-1991”, Kielce 1992, s. 3-4.
- Szymecki S., *Słowo wstępne*, w: „I Synod Archidiecezji Białostockiej”, Białystok 2000, s. 1-3.
- Śmigieński A., *Słowo biskupa sosnowieckiego do statutów I synodu diecezji sosnowieckiej*, w: „I Synod Diecezji Sosnowieckiej: prawo partykularne Kościoła sosnowieckiego”, red. U. Paździor, W. Skoczny, Sosnowiec 2005, s. 17-19.
- Śrutwa J., *Dekret w sprawie zwołania I synodu diecezji zamojsko-lubaczowskiej (7.01.1996)*, „Zamojski Informator Diecezjalny” 1996, nr 1, s. 33-34.
- Śrutwa J., *Wprowadzenie do uchwał synodalnych*, w: „I Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej: 1996-2001”, Zamość 2001, s. 5-8.
- Świerzawski W., *Dedykacja w egzemplarzu przekazanym Ojcu Świętemu Janowi Pawłowi II podczas Mszy św. pontyfikalnej w Sandomierzu*, w: „Aby byli jedno. Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej. Dokumenty i instrukcje”, Sandomierz 1999, s. 6-7.

- Świerzawski W., *Dekret biskupa sandomierskiego zwołujący drugi synod diecezji sandomierskiej (9.10.1996)*, w: „Aby byli jedno. Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej. Dokumenty i instrukcje”, Sandomierz 1999, s. 39-40.
- Świerzawski W., *Drugi synod diecezji sandomierskiej - zamysł, dokonania, perspektywy. Słowo wprowadzające biskupa sandomierskiego*, w: „Aby byli jedno. Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej. Dokumenty i instrukcje”, Sandomierz 1999, s. 13-25.
- Ustawa Synodalna Diecezji Radomskiej, Radom 1999.
- Wyszyński S., *List do biskupa lubelskiego B. Pylaka z dnia 25 marca 1977 roku*, „Wiadomości Diecezji Lubelskiej” 1977, nr 4-6, s. 82-83.
- Ziółek W., *Słowo wprowadzające arcybiskupa łódzkiego*, w: „III Synod Archidiecezji Łódzkiej. Statuty i aneksy”, Łódź 1999, s. 5-12.